

ΤΕΥΧΟΣ 45

ΤΕΥΧΟΣ ΑΦΙΕΡΩΜΑ 2019

Τετραμηνιαία Έκδοση
της Επιστημονικής Ένωσης
Εκπαίδευσης Ενηλίκων

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ:
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ PETER JARVIS

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ:
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΤΟΜΟ
«ΔΙΕΥΡΥΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ:
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΔΕΚΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ ΣΤΟΧΑΣΤΩΝ»

Peter Jarvis: Όψεις μίας διαδρομής

Θανάσης Καραλής

Καθηγητής Διά Βίου Μάθησης και Εκπαίδευσης Ενηλίκων Πανεπιστημίου Πατρών

Γνώρισα τον Peter Jarvis όταν ο Δημήτρης Βεργίδης, με τον οποίο συνεργάζονταν από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, τον προσκάλεσε στο Πανεπιστήμιο Πατρών για μια σειρά διαλέξεων. Για ένα διάστημα μερικών ημερών είχα το προνόμιο να είμαι μαζί του αρκετές ώρες σε καθημερινή βάση, ανταλλάσσοντας απόψεις για πολλά και διαφορετικά θέματα – ή μάλλον για να ακριβολογήσω, ακούγοντας με προσοχή τις απαντήσεις του στις ερωτήσεις μου. Έκτοτε, είχα την τύχη να τον συναντήσω και πάλι, καθώς επισκέφτηκε την Ελλάδα αρκετές φορές, συνήθως προσκεκλημένος της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Η τελευταία φορά που τον είδα ήταν όταν το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, μετά από εισήγηση του Αλέξη Κόκκου, τον αναγόρευσε Επίτιμο Διδάκτορα.

Λόγω της ευρύτητας του έργου και της προσωπικότητας του Peter Jarvis είναι αναμενόμενο ένα κείμενο σαν και αυτό να εστιάζει σε μερικές μόνον πλευρές της πολυσχιδούς συνεισφοράς του. Επίσης, δεν μπορεί παρά να είναι σαφέστατα επηρεασμένο από τον τρόπο που προσωπικά «διαβάζω» το έργο του, αλλά και από τις συζητήσεις που είχα το προνόμιο και την τύχη να κάνω μαζί του. Αδικώντας σίγουρα το σύνολο της θεωρητικής παραγωγής του, θα κάνω μια προσπάθεια να αναδείξω σημεία και πτυχές μιας εντυπωσιακής διαδρομής που καθόρισαν ορισμένες διαστάσεις της σύγχρονης θεωρητικής σκέψης στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Καταρχάς, ο Jarvis υπήρξε ένας από εκείνους τους μείζονες θεωρητικούς της Εκπαίδευσης Ενηλίκων που προσέγγισαν το πεδίο με βιωματικούς όρους, γιατί αυτοί οι ίδιοι, ενώ είχαν ελάχιστες μορφωτικές ευκαιρίες έως τη νεανική τους ηλικία, αξιοποίησαν το θεσμό προκειμένου αργότερα να σπουδάσουν. Κλασικό παράδειγμα, ο από πολλούς αποκαλούμενος και πατριάρχης της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, τουλάχιστον για την αμερικάνικη ήπειρο, ο Eduard Lindeman, το παιδί της δωδεκαμελούς οικογένειας Δανών μεταναστών που, αφού εργάστηκε σε διάφορες χειρωνακτικές

εργασίες, αποφάσισε να αξιοποιήσει τα Extension Courses του Αγροτικού Κολλεγίου του Michigan. Για τον Lindeman, έναν από τους διαχρονικά πολυγραφότερους θεωρητικούς της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, οι βιογράφοι του αναφέρουν πως, όταν ξεκίνησε να παρακολουθεί αυτά τα μαθήματα, ήταν λειτουργικά αναλφάβητος. Τέτοιες περιπτώσεις για την πρώτη γενιά θεωρητικών της Εκπαίδευσης Ενηλίκων υπάρχουν αρκετές, όπως για παράδειγμα ο Albert Mansbridge, τέταρτο παιδί ενός μαραγκού που εγκατέλειψε το σχολείο σε εφηβική ηλικία, για να δημιουργήσει στη συνέχεια την εμβληματική WEA, την Εκπαιδευτική Ένωση Εργαζομένων, στη Μ. Βρετανία και να αναγορευθεί Επίτιμος Διδάκτορας από αρκετά πανεπιστήμια. Ο Peter Jarvis είναι μάλλον ο τελευταίος από τους μεγάλους στοχαστές του πεδίου που «αναγνώρισε» στην Εκπαίδευση Ενηλίκων την προσωπική του συγκρότηση και εξέλιξη, καθώς είχε μια αρκετά παρόμοια εκπαιδευτική βιογραφία με εκείνη των στοχαστών στους οποίους αναφέρθηκα. Αφού τελείωσε το σχολείο χωρίς να εισαχθεί στο πανεπιστήμιο, κατατάχθηκε στην Πολεμική Αεροπορία και εν συνεχεία έγινε πάστορας του δόγματος των Μεθοδιστών, πριν αποφασίσει σε ηλικία περίπου 25 ετών να σπουδάσει.

Αναφερόμενος στη σημασία των θεσμών δεύτερης ευκαιρίας, έφερνε ως παράδειγμα τον εαυτό του, τονίζοντας χαρακτηριστικά: «αφού εγώ με τις επιδόσεις που είχα στο σχολείο κατάφερα να πάρω διδακτορικό, τότε οποιοσδήποτε μπορεί να το κάνει» (Jarvis, 2015, σ. 111).

Θεωρώ ότι μεγάλο μέρος των ιδεών του Jarvis αρδεύεται από τον χριστιανισμό, ο οποίος όμως δεν εντοπίζεται στο έργο του κατά τη δογματική ή αυστηρά θεολογική του διάσταση, αλλά αναδύεται είτε ως ανθρωπιστική προσέγγιση είτε ως μεταφυσική αναζήτηση, κυρίως όταν προσπαθεί να πραγματευτεί το φαινόμενο της μάθησης, αλλά και το ρόλο του εκπαιδευτή. Αυτός νομίζω ότι είναι ο βασικός λόγος που θεωρούσε τη μάθηση όχι μόνον ψυχολογικό φαινόμενο, ούτε απλώς μια διεργασία που συντελείται σε ένα συγκεκριμένο

μένο συγκείμενο, αλλά ένα ανθρώπινο φαινόμενο, ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ιδιότητας του ανθρώπου και εντέλει ένα υπαρξιακό ζήτημα, δηλαδή, σαφέστατα ένα ζήτημα και μεταφυσικών αναζητήσεων (ΕΑΠ, 2010). Οι επιδράσεις αυτές είναι εμφανείς, αλλά όχι προφανείς, σε πολλά σημεία του έργου του, όμως ο ίδιος δεν τις χειρίζεται δογματικά, αλλά τις αξιοποιεί με εκλεπτυσμένες αναλύσεις – είναι όμως αναγκαίο να συνηυπολογιστούν προκειμένου να καταστεί εφικτή η ερμηνεία πολλών από τις προσεγγίσεις του. Για παράδειγμα, είναι γνωστό ότι όταν τον ρωτούσαν για το πιο σημαντικό προσόν του εκπαιδευτή ενηλίκων απαντούσε «να είναι καλός άνθρωπος» (βλ. και Jarvis, 2005). Η έκφραση «καλός άνθρωπος» είναι προφανώς εξαιρετικά πολύσημη και αόριστη, τόσο από ετυμολογική όσο και από αναλυτική άποψη, σε σημείο που χάνει κάθε ερμηνευτική αξία, εκτός εάν εννοιολογηθεί υπό τη σταθερή ορίζουσα της σκέψης του Jarvis, δηλαδή την ανθρωπιστική διάσταση των ενεργειών όσων διδάσκουν: κατά βάση ο «καλός άνθρωπος» του Peter Jarvis είναι ο αλλοκεντρικός δάσκαλος, αυτός που κατά την παρέμβασή του θέτει στο επίκεντρο τον άλλο, τις ανάγκες του, την αξιοπρέπεια και την ανθρώπινη υπόστασή του.

Ο Jarvis υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους κοινωνιολόγους της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, άλλωστε για το λόγο αυτό οι θεωρήσεις του για το φαινόμενο της μάθησης περιλαμβάνουν πάντοτε την κοινωνική διάσταση και τη διάσταση της αλληλεπίδρασης. Οι συνεισφορές του στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι ήδη ορατές από τη δεκαετία του 1970, μάλιστα το βιβλίο του *The Sociology of Adult and Continuing Education*, αν και κυκλοφόρησε το 1985, παραμένει ακόμη και σήμερα ένα από τα σημαντικότερα εγχειρίδια για την ανάλυση των κοινωνιολογικών διαστάσεων του θεσμού της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Στο βιβλίο αυτό ο Jarvis, εκκινώντας από τα βασικά κοινωνιολογικά παραδείγματα, εξετάζει τις διαφορετικές θεωρήσεις για το ρόλο της. Εξετάζει επίσης τους θεσμούς και τις πολιτικές, το ρόλο του αναλυτικού προγράμματος, αλλά και το ζήτημα της συμμετοχής των ενηλίκων σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Τέλος, τα δύο από τα τρία βιβλία της κλασικής τριλογίας του, που εκδόθηκαν από το 2006 έως το 2008, αφορούν κυρίως την ανάλυση των εξελίξεων στο

πεδίο της Διά Βίου Μάθησης από κοινωνιολογική οπτική, το ρόλο της παγκοσμιοποίησης, της δημοκρατίας και της ιδιότητας του ενεργού πολίτη.

Από όλους τους σύγχρονους θεωρητικούς της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, ο Jarvis ήταν αυτός που είχε την εκτενέστερη γνώση για όλα τα επιμέρους ρεύματα που συγκρότησαν την εξέλιξη των ιδεών του πεδίου. Αυτό είναι εμφανές στο έργο του, όταν σε αρκετές περιπτώσεις εξετάζει τη συμβολή σημαντικών στοχαστών. Οι αναλύσεις του δεν είναι περιπτωσιολογικές, αλλά διακρίνονται από μια διαρκή προσπάθεια να εντοπίσει τα νήματα της σκέψης διαφόρων θεωρητικών, να διακρίνει τις επιδράσεις ορισμένων από αυτούς σε άλλους και, εντέλει, να διαμορφώσει μια συνεκτική εικόνα για τις αλληλεπιδράσεις και επιρροές τόσο των ιδεών όσο και των πολιτικών. Σε μια συνάντησή μας του είχα πει κάτι που με ευχαρίστηση αποδέχθηκε, ότι διαβάζοντας τις εργασίες και τα βιβλία του είχα την αίσθηση ότι ήταν σαν να είχε μπει σε ένα δωμάτιο με πεταμένα βιβλία στο πάτωμα, τα οποία κατάφερε να οργανώσει θεματολογικά και χρονολογικά, ώστε να δημιουργήσει μια ολοκληρωμένη βιβλιοθήκη για την Εκπαίδευση Ενηλίκων. Αυτή η κοπώδης διανοητική εργασία αποτυπώνεται κατά τον καλύτερο τρόπο στο κλασικό έργο *Adult and Continuing Education: Major Themes in Education*, που εξέδωσε το 2003 από κοινού με τον Colin Griffin, φίλο και συνεργάτη του για πολλά χρόνια. Στους πέντε τόμους αυτού του έργου παρατίθενται 163 κλασικά κείμενα για την Εκπαίδευση Ενηλίκων, από τις αρχές του 1700 έως σήμερα, για όλες τις πλευρές του θεσμού, τις μείζονες παραδόσεις, τις κατά καιρούς τάσεις, αλλά και τις θεωρητικές προσεγγίσεις και συμβολές. Μεταξύ όλων των άλλων, ο Peter Jarvis υπήρξε σίγουρα ο σημαντικότερος διαχρονικά «αρχαιολόγος» της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Ακριβώς λόγω αυτής της μνημειώδους εποπτείας της βιβλιογραφίας και των θεωρητικών παραδόσεων, τόσο της αμερικανικής όσο και της ευρωπαϊκής ηπείρου, ο Jarvis ήταν σε θέση να κατανοήσει, να αναπλάσει δημιουργικά και σε πολλές περιπτώσεις να συγκεράσει καταλυτικά, μονωμένα μεταξύ τους θεωρητικά ρεύματα. Για να αναλύσει κανείς αυτές τις συμβολές του χρειάζεται ένα βιβλίο και όχι μιας μικρής έκτασης άρθρο.

Θα φέρω ως παράδειγμα, το *disjuncture*, κεντρική έννοια στο έργο του, την οποία προσδιορίζει ως θεμελιώδη εναρκτήρια προϋπόθεση για κάθε μαθησιακό επεισόδιο: «το κενό μεταξύ της βιογραφίας μας και της αντίληψής μας για την εμπειρία μας...» (Jarvis, 2012, σ. 3). Η πηγή αυτής της θεώρησης δεν μπορεί παρά να αναζητηθεί στη σκέψη του Dewey και τις περιγραφές του για την προ-στοχαστική κατάσταση, που δεν είναι τίποτε άλλο από την αίσθηση δυσαρμονίας που πολλές φορές βιώνει ο άνθρωπος και που χαρακτηρίζεται από αμφιβολία, πολυπλοκότητα και διανοητική δυσκολία. Χωρίς όμως τέτοιας υφής νοσηματοδοτήσεις της εμπειρίας, δηλαδή για όσο διάστημα η δραστηριότητά μας κυλάει ομαλά, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Dewey, δεν υπάρχει λόγος για ενεργοποίηση του κριτικού στοχασμού (Ράικου & Καραλής, 2019, σ. 50). Για τον Jarvis, τέτοιου τύπου «κενά» ουσιαστικά δημιουργούν την ανάγκη για μάθηση, όμως είναι αξιοσημείωτο πόσο προεκτείνει και αξιοποιεί δημιουργικά αυτή τη βασική ιδέα, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις τείνει να τα θεωρεί ακόμη και ως ρήγματα στη βιογραφία του μανθάνοντος υποκειμένου. Αυτά τα κενά, κατά τον Jarvis, δεν γίνονται αντιληπτά από το νου απευθείας και αδιαμεσολάβητα, αλλά προκύπτουν αρχικά ως εμπειρίες και αισθήσεις του σώματος, που σε δεύτερη φάση μεταφράζονται και αποκτούν υπόσταση ως νοήματα, συγκροτώντας έτσι το πρώτο βήμα για τη μάθηση (Jarvis, ό.π.), άλλωστε κατά τον Jarvis η μάθηση είναι ο συνδυασμός διεργασιών του *όλου προσώπου* (σώμα και νους). Όλα αυτά τα επεξεργάζεται αναλυτικά προκειμένου να διακρίνει τους διαφορετικούς τύπους ασυμφωνίας και μάθησης (Jarvis, 2006, σσ. 27-31), προεκτείνοντας και διευρύνοντας με το δικό του πρωτότυπο τρόπο τη θεώρηση της κατά Dewey δισχιδούς και διλημματικής κατάστασης.

Πέρα όμως και πάνω από όλα, ο Jarvis ήταν ένας στοχαστής που είχε την ικανότητα, ακριβώς λόγω της θεωρητικής του συγκρότησης και της γνώσης των εξελίξεων στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων, να αναλύει τις νέες τάσεις με χειρουργική ακρίβεια και να μην παρασύρεται από εφήμερες ερμηνείες. Ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα για αυτό είναι οι αναλύσεις του για τη σχέση μεταξύ Διά Βίου Μάθησης και Εκπαίδευσης Ενηλίκων, στο περιβάλλον που κυρίως έδρα-

σε, τη Μ. Βρετανία. Όπως είναι γνωστό, τη δεκαετία του 1980 η νεοφιλελεύθερη απορρύθμιση της M. Thatcher είχε ως άμεση συνέπεια την εξαφάνιση σχεδόν της Κοινοτικής Εκπαίδευσης (Community Education), με βασικό όχημα τη χρήση του όρου *Διά Βίου Μάθηση*. Μεγάλο μέρος της βρετανικής σχολής της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, σίγουρα μιας από τις σημαντικότερες διεθνώς, βυθίζεται για πάνω από δεκαπέντε χρόνια σε μια μονότονη και κατατονική κριτική *του ίδιου του όρου*, θεωρώντας τον σε αρκετές περιπτώσεις-κόμη και ως *αίτιο* των πολιτικών που εφαρμόζονταν. Η σκιαμαχία γύρω από τον όρο κατατρώχει για μια αρκετά μεγάλη περίοδο το έργο σημαντικών βρετανών θεωρητικών, οι αναλύσεις των οποίων διακρίνονται από αμηχανία, αν όχι από θεωρητικό λουδισμό, ο οποίος μάλιστα σε μερικές περιπτώσεις μεταπίπτει σε απλουστευτικές και συχνά συνομωσιολογικού τύπου αναλύσεις. Ως αποτέλεσμα, ελλοχεύει ο κίνδυνος η κριτική σε μονόπλευρες πολιτικές να έχει ως συνέπεια την απαξίωση του πλούσιου θεωρητικού περιεχομένου, της αναλυτικής εμβέλειας και της ιστορικής φόρτισης του όρου. Ο Jarvis σε ολόκληρη αυτή την περίοδο υπήρξε η πλέον ψύχραιμη φωνή, ερμηνεύοντας κριτικά τις εξελίξεις με εξαιρετικά διαυγή τρόπο, αναγνωρίζοντας τις δυναμικές της ύστερης νεωτερικότητας και τις συνακόλουθες επιδράσεις τους στους εκπαιδευτικούς θεσμούς, αποφεύγοντας εντέλει *τη σύγχυση μεταξύ αιτίου και αιτιατού*, στην οποία σε αρκετές περιπτώσεις παγιδεύτηκαν σημαντικοί εκπρόσωποι της βρετανικής σχολής. Υπήρξε ο ιδρυτής και για 35 χρόνια ο επιμελητής (editor) του *International Journal of Lifelong Education*, ενώ κατά τη δεκαετία του 2000 θα αλλάξει τον τίτλο του κλασικού του βιβλίου *Adult and Continuing Education: Theory and Practice*, που εξέδωσε για πρώτη φορά το 1983 και έκτοτε έχει εκδοθεί σε πολλές γλώσσες, σε *Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice*. Επίσης, οι αναλύσεις του για τη Διά Βίου Μάθηση που κάνει στο ένα από τα βιβλία της τριλογίας του (*Globalization, Lifelong Learning and the Learning Society: Sociological Perspectives*), πέρα από όλα τα άλλα, είναι και ένας οδηγός για το πώς οι ερευνητές οφείλουν να ανατέμνουν την πραγματικότητα και να προβαίνουν σε κριτικές θεωρήσεις, αναζητώντας τις αιτίες και όχι τα επιφανόμενα. Το

αι όχι τα επιφαινόμενα. Το γεγονός ότι όλα αυτά τα κάνει σε ηλικία περίπου 65 ετών και μετά από σαράντα χρόνια διαδρομής ως επιφανές μέλος της βρετανικής σχολής, είναι καταδεικτικό της ευρύτητας της σκέψης του, της θεωρητικής συγκρότησης και της ικανότητας ανάλυσης που τον διέκριναν.

Για τους λόγους που προσδιόρισα στην αρχή του κειμένου, αυτή η προσέγγιση στο έργο του είναι αναγκαστικά προσωπική – και σίγουρα ελλειπτική. Ελπίζω μόνο να κατάφερα να εστιάσω σε όψεις της συνεισφοράς του, που ίσως έχει σημασία να μελετηθούν και να αναδειχθούν περισσότερο. Και γράφοντας αυτές τις γραμμές, πιστεύω βαθύτατα ότι ο Peter Jarvis δεν ήταν μόνο ένας εμβληματικός στοχαστής, αλλά και ένας «καλός άνθρωπος», με το περιεχόμενο που αυτός προσέδιδε στον όρο. Για εμένα θα εξακολουθήσει να είναι ένας πολύτιμος δάσκαλος που με τίμησε με τη φιλία του.

Αναφορές

ΕΑΠ - Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (2010). *Τελετή αναγόρευσης του Καθηγητή Peter Jarvis σε Επίτιμο Διδάκτορα*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Ράικου, Ν., & Καραλής, Θ. (2019). Αναζητώντας τα ίχνη της σκέψης του Dewey στο έργο του Mezirow. Στο Α. Κόκκος & Συνεργάτες, *Διευρύνοντας τη Θεωρία Μετασχηματισμού – η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών* (43-60). Αθήνα: Επισημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Jarvis, P. (1983). *Adult and Continuing Education:*

Theory and Practice. London: Croom Helm.

Jarvis, P. (1985). *The Sociology of Adult & Continuing Education*. London: Croom Helm.

Jarvis, P. (2004). *Adult Education & Lifelong Learning: Theory and Practice (3rd)*. London: Routledge Falmer.

Jarvis, P. (2005). *Μεθοδολογία Εκπαίδευσης Ενηλίκων: Ταινία 1η-Συνεντεύξεις /Συνεντευκτής: Γ. Κουλαουζίδης*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Jarvis, P. (2006). *Towards a Comprehensive Theory of Human Learning*. London: Routledge.

Jarvis, P. (2007). *Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society: Sociological Perspectives*. London: Routledge.

Jarvis, P. (2008). *Democracy, Lifelong Learning and the Learning Society: Active Citizenship in a Late Modern Age*. London: Routledge.

Jarvis, P. (2012). *Teaching, Learning and Education in Late Modernity: The selected works of Peter Jarvis*. London: Routledge.

Jarvis, P. (2015). Adult Learning as a lifelong concern: Interview with Peter Jarvis/Interviewers: M. Rabusicova & J. Nehyba, *Studiapaedagogica*, 20(4), 109-122.

Jarvis, P., & Griffin, C. (eds.) (2003). *Adult and Continuing Education: Major Themes in Education*. London: Routledge.

